

Petri Marjeta

Takaisin luontoon

Theodore Kaczynskin käsitys
teknologian ja nyky-yhteiskunnan
suhteesta

Yhdysvallat joutui elämään pelossa vuosien 1978 ja 1995 välisenä aikana. Tuona aikana Unabomberiksi nimetty terroristi järjesti 16 pommi-iskua pääasiassa tiedemaailmaa sekä lentoyhtiöitä edustaneita ihmisiä ja yhteisöjä vastaan. Terroriteot johtivat kolmen ihmisen kuolemaan ja 23 ihmisen loukkaantumiseen.

Pommi-iskujen tekijäksi paljastui entinen matematiikan professori Theodore Kaczynski¹, joka perusteli iskujaan välttämättömäksi hyökkäykseksi teknologisoitunutta yhteiskuntaa vastaan. Teknologinen kehitys oli hänen mukaansa luonnotonta ja tuli täten pysäyttää. Pommiin kohteet oli tarkoin valittu. Uhrit, kuten ihmisten käyttäytymisen muokkaamiseen perehtynyt psykologian professori James V. McConnell sekä kalifornialainen geenitutkija Charles Epstein, edustivat Kaczynskille teknologisoituvaa yhteiskuntaa pahimmillaan. Vuonna 1995 Kaczynski lupautui lopettamaan pommiin lähettämisen, jos hänen artikkelinsa ”Industrial Society and Its Future” julkaistaisiin jossain suuressa yhdysvaltalaisessa sanomalehdessä².

Uusien pommi-iskujen pelossa Yhdysvaltojen oikeusministeriö taipui hänen vaatimukseensa ja Kaczynskin kirjoitus julkaistiin sekä *Washington Post* että *New York Times* -sanomalehdissä.³ Kaczynski oli saavuttanut erään keskeisistä tavoitteistaan saadessaan tekstilleen laajaa huomiota.⁴

Theodore Kaczynski näki 1800-luvulla alkunsa saaneen teollisen valtakunnan kääntäneen yleisen kehityksen kohti huonompaa. Hänen mukaansa alati nopeutuva teknologinen kehitys tulee väistämättä johtamaan sivilisaation romahuttamiseen lähitulevaisuudessa. Levitetään uusille yhteiskunnan alueille se vain huonontaa ihmisten elinoloja ja luonnon tilaa entisestään. Ihmiskunnan kannalta tämä kehitys olisi parempi pysäyttää mahdollisimman pian.⁵

Kaczynski perustelee kirjoituksissaan teknologisen kehityksen haittavaikutuksia nykyihmiselle sekä elämän laadun että yksilön vapauden näkökulmasta. Vaikka hän viittaa nykyihmisellä pääasiassa länsimaiden kaupunkiväestöön, yhteiskuntien teknologisoituminen koskettaa hänen mukaansa negatiivisella tavalla jokaista maapallon asukasta. Harvaanasutusta maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta on siirrytty teollistumisen ja teknologisoitumisen myötä moderniin kaupunkikeskeiseen yhteiskuntaan. Suuri asumistiheys, yhteisöllisyyden hajoaminen, erkaantuminen luonnosta sekä nopea ja alituinen sosiaalinen muutos eivät vastaa sellaisia oloja, mihin ihminen lajina on vuosisatojen aikana totunut ja joihin hän on myös sopeutunut käyttäytymismallinsa. Tekno-

”Teknologia on Kaczynskin mukaan vain näennäisesti helpottanut ihmisten elämää, koska helpotus ei riitä kompensoimaan teknologian aiheuttamaa psykologista kärsimystä. Luonnottomassa ympäristössä elävä ihminen pyrkii pitämään elämänsä hallinnassa yrittämällä pysyä alati teknologisoituvan yhteiskunnan vaatimusten tasolla.”

logia onkin Kaczynskin mukaan vain näennäisesti helpottanut ihmisten elämää, koska tämä helpotus ei riitä kompensoimaan sen aiheuttamaa psykologista kärsimystä. Luonnottomassa ympäristössä elävä ihminen pyrkii pitämään elämänsä hallinnassa yrittämällä pysyä alati teknologisoituvan yhteiskunnan vaatimusten tasolla.⁶

Kaczynskin mukaan teknologian kehittymisestä seuraa myös väistämättä yhteiskunnan yksilöihin kohdistamien rajoitusten lisääntyminen. Hän perustelee käsitystään sillä, että teknologisen kehityksen myötä moni laite on muuttunut yhä voimakkaammaksi ja potentiaalisesti myös vaarallisemmiksi kuin edeltäjänsä. Siksi niitä on kontrolloitava yhä tehokkaammin. Yhteiskunnallisen kontrollin ja teknologian suhde ei kuitenkaan rajoitu ainoastaan laitteiden käytön valvomiseen. Teknologiaa käytetään yhä enemmän ihmisten valvontaan ja kontrollointiin: heistä kerätään ja tallennetaan tietoja lukuisiin tietokantoihin. Yksilöön kohdistuvan kontrollin lisääntyminen on Kaczynskin mukaan epäsuoraa seurausta yhteiskunnan teknologisoitumisesta. Se ei ole välttämättä tietoinen ja valittu kehitysuunta. Yhteiskunnallinen päätöksentekokoneisto pyrkii kuitenkin hänen mukaansa vaikuttamaan voi-

makkaasti ihmisten käyttäytymiseen ja toimintaan propagandan, asennekasvatuksen ja jopa painostuksen avulla.⁷ Kaczynskin kirjoituksista heijastuu pelko orwellilaisen yhteiskuntautopian, tai pikemminkin yhteiskuntadystopian, toteutumisesta, jossa Isoveli valvoo alati taustalla.

Luonnon tilasta ja ihmisen todellisesta luonteesta

Theodore Kaczynski näkee mahdollisena tulevaisuuden uhkakuvana tilanteen, jossa koneet hallitsevat ihmistä. Tämä kauhukuva ei välttämättä ole se tieteiselokuvista tuttu skenaario, jossa itsenäiseen ajatteluun kykenevät koneet ovat alistaneet ihmiset, vaan esimerkiksi tilanne, jossa yhteiskunta on niin riippuvainen koneista, ettei se tule enää toimeen ilman niitä. Kaczynskin ajattelun taustalla voi nähdä hänen käsityksensä inhimillisen päätöksenteon irrationaalisuudesta ja ihmisilyn rajallisuudesta. Toisaalta tämä rajallisuus ja irrationaalisuus näyttävät edustavan Kaczynskille juuri sitä inhimillisyyttä, joka on vaarassa joutua yhä ahtaammalle ja rajoitetummaksi yhteiskunnan teknologisoituessa. Hän siis pelkää Ralph Waldo Emersonin tapaan inhimillisyyden katoavan yhteiskunnan teknologisoitumisen myötä. Toisaalta nämä Kaczynskin puolustamat inhimillisyydelle tyypilliset piirteet ovat hänen mukaansa omiaan lisäämään teknologian värittämien uhkakuvaskenaarioiden todennäköisyyttä toteutua.⁸

Vaikka ihmiset saisivatkin pidettyä koneet hallinnassaan, tulee niiden hallinta Kaczynskin mukaan keskittymään yhä enenevässä määrin vain pienen eliitin käsiin. Hänen kirjoituksistaan onkin tulkittavissa, että tulevaisuudessa teknologinen valta merkitsee todellista valtaa. Tämänkaltaista kehityskulkua on vaikea estää, sillä demokraattisen yhteiskuntajärjestelmän joustavuus ehkäisee mahdollisuuden muuttaa radikaalisti teknologisoitumisen leimaaman kehityksen suuntaa: riittäviä kompromisseja tekemällä saavutetaan enemmistön tuki. Näin kyetään torjumaan ja tuomitsemaan kaikki ääri-

toiminta. Tavallinen kansa pidetään Kaczynskin mukaan kurissa ja riittävän tyytyväisinä teknologian, eli valvonnan ja massaviihteen, avulla. Lisäksi heidän käyttäytymistään ohjataan propagandaksi tulkittavia keinoja hyödyntämällä. Ihmiset ovat osa koneeksi mielletävää yhteiskuntaa, jossa heitä pidetään turhanpäiväisen teknologian tarjoaman massaviihteen avulla epätietoisina omista todellisista tarpeistaan. Sen sijaan heille pyritään luomaan näennäisiä tarpeita esimerkiksi mainonnan avulla. Nämä tarpeet eivät kuitenkaan tuota ihmisille todellista mielihyvää tai täyttymyksen tunnetta.⁹ He ovatkin jossain mielessä Kaczynskin näkemyksen perusteella tulkittavissa koneen vangiksi.

Kaczynski nostaa kirjoituksissaan esille myös kysymyksen luonnon hallinnasta ja hallittavuudesta. Jo primitiivisissä oloissa eläneillä ihmisillä oli hänen mukaansa merkittävä vaikutus luontoon ja kyky muokata sitä. Heidän toimintansa on kuitenkin tulkittavissa lähinnä luonnon sisällä tapahtuneeksi voimankäytöksi. Nykyihminen on Kaczynskin mielestä erottanut itsensä sekä fyysisesti että henkisesti luonnosta jo siinä määrin, että käyttäessään voimaansa luontoa vastaan ihminen ei koe tekevänsä itselleen vahinkoa.¹⁰

Merkittäviin mittasuhteisiin kasvanut valta hallita luontoa ei ole kuitenkaan jakautunut nyky-yhteiskunnassa tasaisesti ihmisten kesken, vaan se on lähes täysin teknologisoitunutta yhteiskuntaa edustavien suurten organisaatioiden hallussa. Tavallisen ihmisen vaikutusvalta alati laajenevaan luonnon hyödyntämiseen ja hyväksikäyttöön on rajautunut vähitellen lähes olemattomaksi. Tästä seikasta ei kuitenkaan aiheudu suurta ongelmaa, koska nykyihminen on eristetty luonnosta urbaaniin ympäristöön. Näin ollen ei hän enää välitä samalla tavalla luonnon tilasta kuin aiemmat sukupolvet. Lisäksi demokraattinen järjestelmä vaientaa hajanaiset kritiikin äänet joustavalla luonteellaan. Kaczynskille hallitsematon villi luonto edustaakin tavoittelemisen arvoista ideaalia ja samalla myös teknologistuneen yhteiskunnan

vastakohtaa. Vain tällaisissa oloissa voimme toteuttaa todellista viettien ja vaistojen varaan pohjautuvaa luonnettamme. Yhteiskuntien rajoitukset, lait ja säädökset sekä teollistunut ja teknologisoitunut elinympäristö erottavat ihmisen todellisesta luonteestaan.¹¹

Kaczynskin määrittelemisen ideologioiden kautta

Theodore Kaczynskin kirjoituksissaan esittämiä ajatuksia ei voi pitää ainutlaatuisina ja uusina, vaan ne ovat osa yhteiskuntakriittistä ja luontomyönteistä perinnettä. Ajatusmaailmaltaan Kaczynskin voisi pyrkiä luokittelemaan anarkistiksi. Kyseisellä aatteella viitataan tässä sosiaalisiin liikkeisiin, poliittisiin filosofioihin ja ideologioihin, jotka eivät hyväksy keinotekoisia yhteiskuntahierarkioita ja voimankäyttöä tai sen uhalla ylläpidettyjä viranomaisrakenteita. Anarkismi korostaa erityisesti yksilön vapautta, johon sisältyy vastuun ottaminen omista toimista. Vastuun edellytys on ihmisen toimiminen moraalisesti, mikä on mahdollista vain absoluuttisessa vapaudessa. Kaczynski ilmaiseekin kirjoituksissaan syvää vastustusta järjestäytyntä yhteiskuntaa vastaan. Hän korostaa myös voimakkaasti yksilön oikeutta vapauteen ja itsensä toteuttamiseen. Nyky-yhteiskunnan teknologisoituessa hän näkee yksilön oikeuksien ja vapauden kuitenkin kaventuvan pala palalta. Kaczynski viittaa anarkisteille tyypilliseen tapaan käsitteisiin järjestelmä ja yksilö: järjestelmän edustaa yksilön kontrollin ulkopuolella olevaa, jotain pahaa ja alistavaa. Lisäksi hän on viitannut itseensä anarkistina ennen kiinnijäämistään eri lehtiin lähettämässä kirjeissään: Kaczynski on perustellut termin käyttöä pyrkimyksellään hajottaa nyky-yhteiskunta pieniksi, autonomisiksi yksiköiksi.¹²

Kaczynskin teot asettavat hänet kuitenkin ristiriitaiseen valoon tarkasteltaessa hänen suhdettaan anarkismiin: Monet anarkistit, kuten John Zerzan, ovat myöntäneet olevansa ainakin osittain samaa mieltä Kaczynskin kirjoituksissa esittämien

ajatusten kanssa, mutta eivät ole kuitenkaan ainakaan julkisesti hyväksyneet terroritekoja. Väkivallan käyttö anarkistisen sanoman esiintuomiseksi ei kuitenkaan ole poikkeuksellista historiassa. Lisäksi väkivallan käytön oikeutuksesta ei ole olemassa yksimielisyyttä puolesta eikä vastaan anarkian eri suuntausten kesken. Väkivaltalla on joillekin anarkisteille poissuljettu vaihtoehto, toisille puolestaan Kaczynskin terrorin voisi tulkita altruistisena utilitarismina, pyrkimyksenä tuottaa pyyteettömästi mahdollisimman suuri määrä hyvää mahdollisimman suurelle määrälle ihmisiä. Terroriteot eivät siis sulje pois mahdollisuutta, että Kaczynski olisi anarkisti.¹³

Anarkismi on kuitenkin vain laaja yleiskäsite. Tarkempaa määrittelyä haettaessa Kaczynskin kirjoituksia voisi pitää ekologista anarkismia tai primitivismiä edustavina. Ekologinen anarkismi on yhdistelmä ekologista tietoisuutta ja anarkistista yhteiskuntafilosofiaa. Tämä suuntaus sallii ainakin teoriassa yhteiskunnan lakeja rikkovan toiminnan tavoiteltaessa moraalisesti oikeaa ekologista päämäärää. Ekologisen anarkismin voidaan katsoa tavoittelevan jopa saavuttamattomissa olevaa ekologista utopiaa. Tämä ideologia välittyy myös Kaczynskin kirjoituksista: hänen mukaansa vain luonnossa ihmisen kykenee olemaan oma itsensä, toteuttamaan itseään vapaana keinotekoisesti luoduista, yhteiskunnan asettamista rajoituksista. Tämänkaltaisen ajattelutavan omaksumisessa Kaczynskiin on vaikuttanut suuresti yhdysvaltalainen filosofi Henry David Thoreau, joka ihanoi ihmisen vietteihin ja vaistoihin pohjautuvaa elämellistä puolta.¹⁴

Kaczynski osoittaa kuitenkin kirjoituksissaan puhtaan utopistisen luonnon ihannoinnin lisäksi myös piirteitä sivilisaatiovastaisuudesta, jota ei yleensä yhdistetä ekologiseen anarkismiin, vaan primitivismiin. Primitivistit arvottavat esiteollisen aikakauden yhteiskuntamallin ja maailmankuvan nyky-yhteiskuntaa korkeammalle. Primitiivisiin oloihin palaaminen edellyttäisi yksilöä alistavasta hierarkisesta yhteiskuntajär-

jestelmästä luopumista, teknologian hylkäämistä ja paluuta aikaan, jolloin yksilöiden välillä ei ollut työnjakoa. Primitivismin kannattajien mukaan nämä nyky-yhteiskuntaa kuvaavat rakenteet ja ihmisen vieraantuminen luonnosta saivat alkunsa maatalousvallankumouksen myötä. Ideaalia heille edustaakin keräilijä-pyytäjien elintapa ja filosofi Jean Jacques Rousseaulta pohjautuva ajatus primitivisissä oloissa elävästä ihmisestä ”jalona villinä”. Näiden arvoitusten pohjalta primitivistejä voi pitää jopa sivilisaatiovastaisina. Kaczynskin kirjoitusten voikin katsoa edustavan luonteeltaan selkeästi primitiivistä ajatusmaailmaa ja käsitystä nyky-yhteiskunnan tilasta.¹⁵

Kaczynskin suorittamien terrori-iskujen moraalista oikeutusta voi pohtia usealta eri näkökannalta. Toisaalta niiden voi katsoa olevan väkivaltaisia ja moraalisesti perustelemattomia. Toisaalta, kuten hän itse asian näki, ne voi nähdä välttämättömänä yrityksenä havahduttaa nyky-yhteiskunta tajuamaan teknologisoitumisen aiheuttamat mittavat haittavaikutukset ja palauttaa ihmisten jo suurelta osin kadottama inhimillisyyden.

Viitteet

1. Theodore Kaczynski syntyi vuonna 1942 Chicagossa. Hän edistyi matematiikan opinnoissaan ikäisiään nopeammin ja aloitti yliopistotason opinnot Harvardissa ollessaan vasta 15-vuotias. Syksyllä 1967 hän sai apulaisprofessorin paikan arvostetusta Berkeleyn yliopistosta, josta virasta Kaczynski erosi yllättäen vuonna 1969. 1970-luvun aikana hän alkoi kirjoittaa teknologiovastaisia tekstejä ja muutti erakoksi Montanan erämaaseudulle rakentamaansa mökkiin yhdysvaltalaisen kirjailijan ja luonnonfilosofin Henry David Thoreaua esimerkkiä seuraten. Toukokuussa 1978 Theodore Kaczynski siirtyi sanoista tekoihin: Ensimmäinen pommii oli osoitettu Northwestern Universityn professorille. Tätä seurasi seuraavan kymmenen vuoden kuluessa yksitoista uutta iskua. Ne noudattivat selkeää kaavaa: Pommit oli postitettu joko yliopistojen tai lentoyhtiöiden osoitteisiin. Pommii-iskujen tauottua keväällä 1987 FBI toivoi tekijän syystä tai toisesta lopettaneen. Unabomber iski kuitenkin uudestaan vuoden 1993 kesäkuussa, jolloin New York Times -sanomalehdelle osoitetussa kirjeessä

- pommi-iskujen tekijäksi ilmoitettiin FC-niminen anarkistiryhmä. Todellisuudessa pommi-iskujen ja kirjeen takana oli kuitenkin yksinään toimiva Theodore Kaczynski. Ted Kaczynski – The Unabomber, www-sivu; Harvard and the making of the Unabomber, www-sivu; CNN – The Unabomber Trial, www-sivu.
2. Kaczynskin manifesti on ilmestynyt nyt myös suomeksi Timo Hännikäisen kääntämänä nimellä *Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus* (Savukeidas, Turku 2005).
  3. Kaczynskin kirjoituksen julkistaminen koitui kuitenkin hänen kohtalokseen. Hänen nuorempi veljensä tunnisti tekstin veljensä kirjoittamaksi ja osoitti tutkimuksia johtaneen FBI:n oikeille jäljille. Theodore Kaczynski pidettiin erämaamajastaan huhtikuun alussa vuonna 1996. Psykiatrien mukaan paranoidista skitsofreniasta kärsivä Kaczynski ei ole missään vaiheessa ilmaissut katuvansa tekojaan. Hän kärsii tuomiotaan todennäköisesti loppuikänsä huipputurvalliseksi suunnitellussa vankilassa Coloradossa. Kaczynskin toteaminen oikeudenkäynnin kuluessa mielisairaaksi on kyseenalaistettu lukuisia kertoja, myös hänen itsensä toimesta. Voidaan esittää perusteltu epäily, että hänet olisi haluttu tarkoituksellisesti ja sivuuttaa mielipuolen ajatuksina. Unabomber's letter to New York Times, www-sivu; Harvard and the making of the Unabomber, www-sivu.
  4. *Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus*: kappaleet 86, 96, 97; Vilkka 1999, 118–119; Unabomber's letter to New York Times, www-sivu.
  5. *Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus*: kappaleet 1–5; Ted Kaczynski – The Unabomber, www-sivu; Harvard and the making of the Unabomber, www-sivu; The Unabomber's Manifesto – A Cry for Emersonian Self-Reliance?, www-sivu.
  6. *Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus*: kappaleet 45–48, 53; Kaczynskin ajatukset lähenyvät tässä yhdysvaltalaisen filosofin Joseph Kockelmansin näkemystä, jonka mukaan teknologian paljastuessa yhä epäinhimillisemmäksi ihminen pyrkii saamaan sen takaisin hallintaansa ja muuttamaan sen näin inhimillisemmäksi. Tämä loputon kilpajuoksu aiheuttaa ahdistusta ja ihminen tuntee itsensä orjuutetuksi ja vangituksi. Kaczynskin näkemyksissä on nähtävissä taustalla lisäksi heideggeriläinen näkemys, jonka mukaan nyky-yhteiskunnassa suhde teknologiaan ei ole vapaasti ihmisen valittavissa. Jaaksi 1992, 15–20; Laqueur 1999, 205–206; Jaaksi & Uurtimo 1997, 122–125.
  7. *Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus*: kappaleet 45–48, 53, 143–160, 174; Jaaksi 1992, 15–19; Laqueur 1999, 205–206.
  8. *Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus*: kappaleet 171–179.
  9. *Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus*: kappaleet 143–160; Green Anarchy #8 SPRING 2002. Hit Where It Hurts By Ted Kaczynski, www-sivu; Vilkka 1999, 119.
  10. *Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus*: kappaleet 5, 47, 49, 197–198.
  11. Kaczynski viittaa luontoon elävänä kokonaisuutena, johon teollistunut ja teknologisoitunut yhteiskunta on tehnyt haavoja. Tämä käsitys erottaa hänen ajattelutapansa darwinistisesta luontokäsityksestä ja liittää hänet pikemminkin luonnofilosofeihin, kuten James Lovelockiin, joka esitti maapallon subjektina, Gaiana. Theodore Kaczynskin ajatusmaailma koskettaakin tässä kohdin ympäristöfilosofian perusajatuksista, jonka mukaan eettiseen vastuuseen sisältyy ihmisten lisäksi myös elollinen luonto. Kaczynski hylkää vallalla olevan antroposentrisen luontokäsityksen, jonka mukaan luonnon arvo ja merkitys määräytyy sen hyödyllisyydestä ihmisen tarpeiden tyydyttämisessä. Hän ei erota ihmistä luonnosta, vaan pikemminkin tarkastelee ihmistä osana sitä. *Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus*: kappaleet 47–49, 180–206; Green Anarchy #8 SPRING 2002. Hit Where It Hurts By Ted Kaczynski, www-sivu; Vilkka 1998, 32–33; Vilkka 1999, 10; Gustafsson 1997, 7; Oksanen & Rauhala-Hayes 1997, 126, 347.
  12. *Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus*: kappaleet 93–95, 125–135; Green Anarchy #8 SPRING 2002. Hit Where It Hurts By Ted Kaczynski, www-sivu; Vilkka 1999, 40–42, 47–48; Laqueur 1999, 206–207; Unabomber's letter to New York Times, www-sivu.
  13. FBI:n tutkimusten myötä kävi ilmi, että Kaczynskilla ei todettu olleen ennen kiinnijäämistä yhteyksiä anarkistisiin järjestöihin. Anarkistinen ajattelutapa ei kuitenkaan vaadi anarkistiseen yhteisöön kuulumista tai sellaisen luomista. Jaaksi & Uurtimo 1997, 12–18; Laqueur 1999, 207; Interview – John Zerzan, www-sivu; Harvard and the making of the Unabomber, www-sivu.
  14. *Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus*: kappaleet 74–75, 115, 147, 154, 197–198; Vilkka 1998, 195–197; Vilkka 1999, 34–36, 40–44; Theodore Kaczynski's 1971 Essay, www-sivu; Thoreau, Henry David, www-sivu.
  15. Theodore Kaczynskin perehtyneisyys John Zerzanin tapaisten primitivismiä kannattavien kirjoittajien tuotantoon näkyy hänen kirjoituksissaan. Hänet erotti kuitenkin suuresta osasta primitivismiin kannattajista se, että hän pyrki elämään periaatteidensa mukaisella tavalla ja todellakin oli valmis radikaaleihin tekoihin primitivististen päämäärien saavuttamiseksi, tai ainakin niiden tekemisessä yleisesti tunnetuiksi. Theodore Kaczynski's 1971 Essay, www-sivu; Green Anarchy #8 SPRING 2002. Hit Where It Hurts By Ted Kaczynski, www-sivu; Interview – John Zerzan, www-sivu; David Grenier: Anarchism vs. Primitivism, www-sivu; The Primitivist Critique of Civilization, www-sivu; The Unabomber's Manifesto – A Cry for Emersonian Self-Reliance?, www-sivu.
- Kirjalliset lähteet:**
- Gustafsson, Jaana (toim.): *Ympäristönsuojelu ja yhteiskunta*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus: Vammala, 1997.
- Jaaksi, Vesa: *Kriisi luontosuhhteessa*. Tampereen yliopisto: Tampere 1992.
- Jaaksi, Vesa & Uurtimo, Yrjö (toim.): *Ympäristöfilosofian polkuja*. Tampereen yliopisto: Tampere, 1997.
- Laqueur, Walter, *The new terrorism. Fanaticism and the arms of mass destruction*. Phoenix: London, 1999.
- Oksanen, Markku & Rauhala-Hayes, Marjo (toim.): *Ympäristöfilosofia*. Gaudeamus: Tampere, 1997.
- Vilkka, Leena: *Mustavibrää filosofia – Uutta yhteiskuntaa etsimässä*. Elämänsuojelija: Tampere, 1999.
- Vilkka, Leena: *Oikeutta luonnolle. Ympäristöfilosofia, eläin ja yhteiskunta*. Yliopistopaino: Helsinki, 1998.
- Internet-lähteet:**
- David Grenier: Anarchism vs. Primitivism. <http://www.davidgrenier.com/000283.html> (26.11.05)
- Green Anarchy #8 SPRING 2002. Hit Where It Hurts By Ted Kaczynski. http://groups-beta.google.com/group/alt.fan.unabomber/browse_thread/thread/804947e329c569f1/2b4996916242a629#2b4996916242a629 (26.11.05)
- Harvard and the making of the Unabomber. <http://www.newsmakingnews.com/unabomber%20article.htm> (25.11.05)
- Interview – John Zerzan. <http://www.primitivism.com/zerzan.htm> (25.11.05)
- Ted Kaczynski: The Unabomber. http://www.crimelibrary.com/terrorists_spies/terrorists/kaczynski/12.html?sect=22 (26.11.05)
- Theodore Kaczynski's 1971 Essay. http://groups-beta.google.com/group/alt.fan.unabomber/browse_thread/thread/df3a74ab6064faf5/45adfdcbdbccocba2#45adfdcbdbccocba2 (25.11.05)
- The Primitivist Critique of Civilization. www.cmsu.edu/commonground/issues/current/pdfs/essay3.pdf (26.11.05)
- The Unabomber's Manifesto – A Cry for Emersonian Self-Reliance? www.cmsu.edu/commonground/issues/current/pdfs/essay3.pdf (26.11.05)
- The Unabomber's Manifesto. <http://www.thecourier.com/manifest.htm> (25.11.05)
- Thoreau, Henry David. <http://www.bartleby.com/65/th/Thoreau.html> (25.11.05)
- Unabomber's letter to New York Times. <http://www.ecst.csuchico.edu/~atman/nutcases/unabomb.html> (26.11.05)